

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС: Модернізація системи вищої освіти України

*Матеріали VI Міжнародної наукової конференції
“Модернізація системи вищої освіти відповідно
до Програми розвитку освіти в Україні на 2005–2010 роки”,
м. Судак, Автономна Республіка Крим,
20 травня 2006 р.*

*та Всеукраїнської науково-практичної конференції
“Вища освіта в контексті державної політики України”,
м. Київ, МАУП, 14 грудня 2006 р.*

Київ 2007

ББК 74.58(4УКР)я43
Б79

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

Болонський процес: Модернізація системи вищої освіти
Б79 України: Матеріали VI Міжнар. наук. конф. “Модернізація системи вищої освіти відповідно до Програми розвитку освіти в Україні на 2005–2010 роки”, м. Судак, Автономна Республіка Крим, 20 трав. 2006 р. та Всеукр. наук.-практ. конф. “Вища освіта в контексті державної політики України”, м. Київ, МАУП, 14 груд. 2006 р. — К. : МАУП, 2007. — 328 с.: іл. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-755-6

У пропонованому збірнику наукових праць висвітлюються проблеми модернізації системи вищої освіти України, трансформації освітньої системи країни в умовах розвитку постіндустріального суспільства. Вища освіта розглядається в контексті державної політики України.

Для науковців, державних службовців, менеджерів освіти, викладачів і студентів, які навчаються за такими напрямками і спеціальностями: державне управління, політологія, менеджмент, маркетинг, педагогіка, міжнародні відносини.

ББК 74.58(4УКР)я43+74.58я43

ISBN 978-966-608-755-6

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2007

Бок С. В. <i>Формирование межкультурной компетенции у студентов при изучении иностранного языка с помощью информационных технологий</i>	169
Сурмяк Ю. Р. <i>Організаційно-правові засади взаємодії органів внутрішніх справ і вищих навчальних закладів у правовиховній роботі</i>	176
Голован М. В., Доброгорська О. І., Кравченко Л. В. <i>Проблема аналізу впливу культурної глобалізації на систему професійної підготовки менеджерів</i>	188
 Розділ II	
ВИЩА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	192
Корсак К. В., Косенко О. І., Ольховська Ж. П. <i>Нові горизонти вищої освіти і науки в Україні ХХІ століття</i>	193
Онищук Л. А. <i>Роль органів державного управління у виробленні стратегії реформування освіти на засадах гуманізму</i>	202
Торосян О. М. <i>Гуманітарна освіта: проблеми і тенденції розвитку</i>	208
Похресник А. К. <i>Сектор вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації — “гордіїв вузол” системи вищої освіти України</i>	215
Ластовченко І. О. <i>Підвищення духовності нації і державна стратегія розвитку освіти в Україні</i>	221
Сацький П. В. <i>Актуальні аспекти комплексного реформування системи вищої освіти України</i>	224
Матюхін В. О., Кобзєва О. В. <i>Визначення стратегії розвитку недержавних вищих навчальних закладів на основі SWOT-аналізу</i>	235
Шилов Ю. О. <i>Проблема виникнення державності в підручниках України</i>	245
Сучкова Е. Д., Сучков А. А. <i>Роль интеллектуальных ресурсов в формировании инновационных стратегий и обеспечении технологической конкурентоспособности</i>	260

Ю. О. ШИЛОВ

канд. іст. наук, проф.

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ПРОБЛЕМА ВИНИКНЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ В ПІДРУЧНИКАХ УКРАЇНИ

Протягом 2003–2006 рр. у Києві, Вінниці, Мінську, Москві російською та українською мовами вийшла науково-популярна книга “Пращури” [1]. Московське видавництво спорядило книгу приміткою: “Рекомендована для изучения студентам всех учебных заведений России, Беларуси и Украины”. До цього слід додати, що споріднені наукові книги того ж автора, які почали виходити з 1995 р. [2], пройшли апробації в академічних інститутах НАНУ і РАН, на Всеслов’янському з’їзді у Празі, у Державній Думі Росії та Верховній Раді України; відзначені прижиттєвим пам’ятником автору, встановленому (м. Комсомольськ на Полтавщині) за ініціативи Польського історичного товариства США; стали фактологічною основою крилатої фрази з виступу Президента США Б. Клінтона у Києві: “Вітаю наймолодшу державу Україну, яка є найдавнішою цивілізацією світу” [3].

Чому позиція “Пращурів” задовольнила державницькі амбіції представників інтелектуальної еліти всіх названих країн? І чи відповідає побажання видавництва “Русская Правда” освітня політика України?

Відповіді на ці запитання слід почати зі згадки про першу спробу Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології Національної Академії наук України разом з Асоціацією українських етнологів й Українським фольклорно-етнографічним центром підготувати підручники з українознавства для вузів і шкіл. Підготовка велася згідно з “Національною програмою виявлення, вивчення та охорони традиційної народної культури”, розробленою за участю НАНУ, Міністерства культури і Товариства охорони пам’яток України. Цю програму — що спиралася на рекомендацію (1989 р.) ЮНЕСКО ввести в дію пра-

нові положення й заходи щодо захисту традиційної народної культури — було прийнято до виконання (1992 р.) за розпорядженням Кабінету Міністрів України. Керівництво ІМФЕ НАНУ доручило Ю. О. Шилову, майбутньому автору означених вище книг, написати відповідний розділ. Мотивація доручення була така: етнокультура українців (як і будь-якого народу), на думку відповідних фахівців, не могла сформуватися лише за ті 700–1500 років, які відводять їй співробітники Інституту археології НАНУ; московська ж наукова школа — до якої належить і Шилов, випускник істфаку МДУ — вже тоді розгорнула пошук витоків слов'янства в часі формування індоєвропейської спільноти народів VII–III тис. до н. е. [4].

Починаючи інтерпретацію міфоритуалів та етноісторичної належності Трипілля, В. В. Хвойка, В. Н. Даниленко, Б. О. Рибаків та їх численні прихильники долучили до археології дані інших допоміжних дисциплін історичної науки: лінгвістики, фольклористики, етнографії та ін. Набувши подібного досвіду в дослідженні степових курганів-могил, Ю. О. Шилов з 1982 р. почав переносити його на власне вивчення трипільської культури. Окрім апробованого вже колегами й ним використання індоарійської “Ріг-Веди”, дослідник зміг долучити й нещодавно відкриті та оновлені джерела: розшифровки протошумерських письмен Дунайсько-Дніпровського регіону [5], а згодом і свідчення “Велесової книги” та “Веди словена” [6; 7]. Завдяки цьому “трипільську археологічну культуру” було пояснено як комплекс речовинних залишків апофеозу держави Аратти [8; 9, 145–155], маловіомої й незрозумілої до того за свідченнями архівів Шумеру й Урарту та індоарійського епосу “Махабгарата”.

Далі сталося те, що й мало статися: робота, виконана археологом Шиловим за дорученням керівництва етнологів ІМФЕ НАНУ, не влаштувала його колеґ, провідних науковців ІА НАНУ. Подальша боротьба концепцій зосередилася навколо Трипілля й курганних культур та відображених ними Аратти і Аріану. Внаслідок такої неузгодженості заплановані підручники не вийшли; їх розділи у вигляді окремих статей Ю. О. Шилова, з одного боку, П. П. Толочка та ін., — з іншого, були опубліковані у збірці матеріалів досліджень і конференцій ІМФЕ НАНУ [9]. Надалі підручники із зазначеної тематики (або ж із відповідними розділами) готували здебільшого не колективи на-

уковців, а окремі автори. Їх можна поділити на прихильників і супротивників академіка Ю. О. Шилова, який, у свою чергу, спирався на дослідження й підтримку видатних, всесвітньо визнаних попередників.

Академік Б. О. Рибаків ще в 1981 р. [4] привернув увагу громадськості висвітленням суперечності між початками офіційної історіографії слов'ян (із середини I тис. н. е.) та їх історичною пам'яттю (яка сягає часів мамонтів, що вимерли в Європі не пізніше X тис. до н. е.) і поглибив писану історію слов'ян до виникнення скелетів у середині II тис. до н. е. При цьому видатний археолог, етнолог, історик АН СРСР і РАН залучив дослідження не менш кваліфікованого лінгвіста академіка О. М. Трубацова, який довів причетність етногенези скелетів — слов'ян до індо-кіммерійського відгалуження арійської спільноти (а не до пізнішого ірано-скіфського, як вважали раніше) й підтримав дослідження Шилова в цьому ж напрямку [10]. Позиція Рибаків, який перед VIII Всеслов'янським з'їздом (Прага, 1998 р.) передав Ю. Шилову свої повноваження голови історичної секції Всеслов'янського Собору, була означена такими словами: “Предки арийцев жили в Поднепровье... Есть все основания предполагать, что “Ригведа” зародилась на берегах Днепра. В русской летописи упоминается слово “останцы”. Это те, кто остался жить, хотя племена отправились в Индию. Мой призыв к украинцам: займитесь изучением санскрита, по языковым признакам найдите среди своих племен “останцев” и восстановится связь времен” [11, 3]. Відповідно до цього з'їзд ухвалив Програму Всеслов'янського Собору, що починається так: “Славянский мир имеет древнюю историю. Пращурский период восходит к пра-Аратте — древнейшему на земле государству, которое начало зарождаться в XIII–XII до нашей эры между Дунаем и Волгой, Карпатами и Кавказом. Утвердившись в 6200 году до нашей эры, оно стало изначальным ядром индоевропейских народов, предки которых расселились на протяжении тысячелетий от Британии до Индии, от Скандинавии до Палестины, и представляло собой доклассовое первобытное коммунистическое общество, управляемое жрецами. Об этом свидетельствует начатая в VIII тысячелетии до н. э. летопись нашей цивилизации, начертанная на стенах Каменной Могилы, расположенной около города Мелитополь на юго-востоке нынешней Украины” [12, 81].

Як сприйняли це провідні співробітники Інституту археології НАНУ? Л. Л. Залізняк облудно визначив такі висновки науковців й позицію слов'янського загалу намаганням одного лише Шилова оголосити, що “трипольская Аратта — это колыбель трех братских народов (россиян, украинцев, белоруссов), а Российская империя является “прямой наследницей древнейшего в мире государства Аратты...” [13, 175]. На тому ж стоїть його колега В. В. Отрошенко: “Ю. О. Шилов ліпить Аратту з позиції етнічного росіянина-інтернаціоналіста... Насправді ж історична Аратта не має ніякого відношення до наших земель” [14, 22–24]. Насправді ж академіка Шилова можна докорити лише в тому, що він послався на історичну науку Росії та захистив, на міжнародному рівні, її авторитетом святині України... від української ж науки рубежа ХХ–ХХІ ст. Зараз побачимо, чому виникла така дивовижна колізія.

Громадське й міжнародне значення вітчизняних святинь взяли підймати, всупереч дивним застереженням з боку ІА НАНУ, не один лише історик-археолог Ю. О. Шилов. Так, аматори-колекціонери С. М. Платонов і С. О. Тарута видали фундаментальну енциклопедію Трипілля [18], а О. С. Поліщук видав кілька монографій з цієї ж тематики й заснував у Трипільлі приватний музей “Аратта — Україна” [13, 200–202]. Переглянувши виставку їхніх зібрань, пан Дитмар Штюдemann, Надзвичайний і Повноважний посол Німеччини в Україні, сказав: “Когда здесь трипольцы создали уже уникальную культуру, тогда еще у нас в Германии все еще жили в диком лесу. (...) Вся европейская культура, я так считаю, связана с тем, что здесь произошло так много тысячелетий тому назад. Так что это не только ваше, это общечеловеческое наследие”. Суголосно послу [16], але ще категоричніше висловлює ці думки рабин Едуард Ходос: “После увиденного можно ставить вопрос, где истоки цивилизации. Нас приучили, что на Ближнем Востоке. Теперь мы можем говорить, что колыбель мировой цивилизации — это Украина”. Це каже єврей — про те ж саме, що українець, доктор історичних наук Леонід Залізняк хитро намагається звести до “заурадной археологической проблемы” [13, 176], започаткувавши перед тим у науковій літературі незалежної України “прасемітизацію” Трипілля [17, 84–91, 100–101].

Отут і криється основа позиції супротивників Ю. О. Шилова з Інституту археології НАНУ та ін. Слідом за “Нарисами стародавньої історії України” Л. Л. Залізняка автори “Етнічної історії давньої України” — В. В. Отрощенко, П. П. Толочко та ін. — стверджують: “Останнім часом переважає погляд на трипільську культуру як на неіндоевропейську взагалі. (...) Є ще галерея пластичних образів трипільців — тисячі жіночих і десятки чоловічих статуеток. Реалістичніші з них відтворюють обличчя людей Сходу, підтверджуючи висновки антропологів щодо переважання середземноморського та вірменоїдного типів, довгоголових чи круглоголових, але неодмінно з великими горбатими носами — далекі посланці з Близького Сходу” [14, 25–26], який буцімто “не міг бути прабатьківщиною індоевропейців тому, що був батьківщиною семітських народів” [17, 84]. Під цю ідею М. Ю. Відейко й Н. Б. Бурдо вмістили до “Енциклопедії Трипільської цивілізації” відповідно викривлені реконструкції обличч трипільців (порівняйте [14, 254] із [19, 474–475]. Бачимо намагання цих археологів стати над антропологією, етнологією та іншими допоміжними дисциплінами історичної науки, нав’язати вітчизняній історії — через хибне розуміння трипільської культури — залежність від “посланців з Близького Сходу”. Фальсифікаторів не зупиняють добре знані ними факти [13, 102 та ін.; 14, 253–256; 16; 19]: ранні статуетки Трипілля мають голівки рептилій, і черепаші носики переходять в реалістичнішу пластику пізніх; середземноморський тип людей одвічно існував у Подунав’ї, а на одиничній і сумнівній знахідці вірменоїдного черепа узагальнень робити не можна; дунайсько-дніпровське Трипілля датується 5400–2750 рр. до н. е. й рясніє зображеннями Праматері, свастик, хрестів — типово індоевропейськими ознаками, непритаманними близькосхідним за походженням семітам, перша згадка про яких належить до 2316 р. до н. е. Більше того, фальсифікація переступає юридичну межу. Порівняйте сказане В. М. Даниленком у монографії “Енеолит України” ([18, 149–151 та ін.]: “Дудешть, Караново III, Тордош, Вэдстра, Боян и Триполье — различные звенья единого этноисторического процесса... Не подлежит сомнению, что во всех перечисленных выше культурах мы имеем дело с индоевропейскими материалами...”) з опублікованим про цю ж книгу Залізняком: “сам В. Даниленко приобщился к прасемитизации балкано-дунайского неолита (а следовательно, и Триполья)” [13, 174–175].

Якщо відомий вчений, професор настільки відверто знищує свою репутацію, то ним рухає або надмірна залежність, або пекуча ідея, або все це разом... Оскільки розгляд цих обставин доцільніше пов'язати з другим питанням (про висвітлення проблеми вітчизняного державотворення в підручниках України), то підсумуємо спочатку відповідь на перше питання (див. початок статті).

Надзвичайна зацікавленість Араттою–“Трипіллям” слов'янства — а за ним представників й іншомовних країн* — пояснюється комплексом обставин [3; 16; 20, 157–208]. Його досить чітко окреслено в наведеному уривку з Програми Всеслов'янського Собору. Відкриття Аратти — це основа виходу із того нищівного глухого кута, в який зайшли історія й культура під проводом світоглядно-політичних доктрин як біблійного, так й істматівського типів, що коріняться в єврейській етнокультурі. Вважаючи початком цивілізації лад рабовласницько-тоталітарний, такі доктрини пророкують їй “кінець світу” або ж “загибель у пожежі світової революції”, яка буцімто відродить полишений дорабовласницьким людством *комунізм (общинність — французькою)*. Відкриття ж Аратти показало початок і основу державотворення в умовах общинного, дототалітарного ладу. Таку справжню основу палити не слід; її на початку нового витка розвитку цивілізації треба підсилити й оновити: із минулої *общинності* одвічного стрижня цивілізації розкрити прийдешнє *самоврядування* [13, 161–184, 276–290].

Оце і є головна відповідь на перше з поставлених вище запитань: яким чином авторів “Пращурів” та інших праць вдалося задовольнити державницькі амбіції представників інтелектуальної еліти не тільки різних слов'янських, а й неслов'янських країн. Провідне значення тут відіграли: міцність академічної позиції Рибакова — Трубачова — Шилова, суттєве розширення

* Цей факт покладено в основу художнього фільму, що готується до зйомок у Голлівуді. Сценарій опублікований в [3]. Серед його головних героїв — Президент США Б. Клінтон. С. 18: “КЛІНТОН. ...посол США в Україні викликав із США авторитетну наукову групу, яка разом з ученими Національної Академії наук України, на чолі з професором Юрієм Шиловим...”. Обидва видання здійснено за сприяння міжнародної благодійної фундації “Aratta”, зареєстрованої в США. Про відкриття держави Аратти на теренах давньої України див. нижче.

й правдивість джерелознавчої бази та ін. Відносно ж позиції поіменованих співробітників Інституту археології НАНУ на чолі з академіком П. П. Толочком [14] слід підкреслити: наведені факти призводять до висновку щодо її просіонської орієнтації, прихованої за незграбним підкресленням українського націоналізму й затятим відторгненням російського, буцімто, імперіалізму, а також (!?) імперіалізму.

Відповідь на друге запитання — чи використовується навчальними закладами України відкриття на її теренах найдавнішої в світі державності? — почнемо з відображення зазначених вище науково-політичних баталій (навколо витоків цивілізації) в освіті не тільки України, а й Росії.

У 1992 р., коли в Україні розпочалася спроба об'єднати дуальні позиції вчених навколо написання підручників, у Росії вийшов “Базисный учебный план средней образовательной школы”, де “история была исключена из преподавания полностью, а русский язык в нерусских школах сведен до минимума. Активное вмешательство ряда ученых помогло остановить эту диверсию”, яку очолив заступник міністра освіти, “имеющий второе гражданство... “Версия” в № 1 за 2002 г. дала інформацію о встрече президента с несколькими историками под аншлагом: “Путин правит историю. Россия подыскивает новую колыбель вместо Киева”. Судя по составу приглашенных, эта колыбель — Стокгольм” [21, 9–10].

Одночасно в Україні розгортається відторгнення російської культури й спроба оголосити прабатьківщиною славнозвісного Трипілля цілком, буцімто, прасемітський Близький Схід. “Цю диверсію” науковців [14, 22–26; 17, 84–91, 100–101] було підтримано (а скоріше інспіровано) екс-президентом Л. Кравчуком, який очолив видання й написав передмову до книги Ю. Канигіна та З. Ткачука “Українська мрія” (К.: Відродження, 1996) — “серйозного політологічного дослідження” біблійно-ідеологічного спрямування. Його головним провідником стає перший із названих авторів. Загальна схема “теорії” Кравчука — Канигіна виглядає таким чином (див. [22, 199–275]. Коліскою післяпотопного світу оголошується Причорноморська Україна, де знаходилася біблійна країна Аратта (“альма-матер Аккада” семітів), що створила арійське Трипілля; але його теж “нельзя относить к индоевропейским народам”, які виникають пізніше.

Корені Русі-України в Аратті-Трипіллі визнаються, але в умовах зближення етногенезу євреїв та слов'ян, зверхності перших над другими. Далі “євреї прибули в Єгипет вместе с гиксами (выходцами из Аратты)”, а пішли звідтіль внаслідок інтриг, за кулісами яких “стояли арии — режиссеры из приднепровской Аратты”. Навіть сам “законоучитель евреев Моисей был “ариезированной” личностью”, яка через два тисячоліття знову “явиться на земле Аратты”. Щодо генези росіян, то їх “материнскими народами” названо угрофінів, а батьківським — “семиты египетского (не еврейского) корня”.

Просіоністські писання Ю. М. Канигіна — доктора наук, колишнього співробітника Президіума НАНУ — хоча й не визнаються вищевказаними фахівцями з ІА НАНУ (які у своїх публікаціях шахрайськи об'єднують їх з “шиловщиною”), проте є свідчення [13, 177] про спорідненість цих двох ліній диверсії: археологічної та політологічної. Помітно: перша підпорядкована другій, яка доведена до рівня “теорії”, що впроваджується в народ багатотисячними тиражами. На супротив став спочатку один лише Шилов. За це Залізняк, Отрощенко, Відейко, Бурдо та іже з ними створили йому піар проросійського українофоба й антисеміта, спробували дискваліфікувати й протягом 1995–1998 рр. вижили із ІА НАНУ. Ці навколонауково-політичні баталії досить описані в історіографічних і публіцистичних працях Ю. О. Шилова [13, 35–38, 76–87, 99–150, 173–195; 20, 78–231]. Там же висвітлена історія створення ним — у процесі викладання (1996–1999 рр.) в Українському Гуманітарному ліцеї при КНУ ім. Т. Шевченка і в Фастівській Школі народної майстерності — перших публікацій навчального посібника “Праісторія Русі”. Наслідком переваги Інституту археології (директор якого академік П. П. Толочко обійняв у ті роки посаду віце-президента НАН та депутата ВР України) є відсутність офіційного підручника Ю. О. Шилова й досі; серед інших переважає офіційна позиція ІА НАНУ.

Майже всі сучасні підручники зберігають методологію історичного матеріалізму, впроваджену радянською наукою й у розуміння історії України. Така основа маскується посиленням націоналізму, марксистсько-ленінська ідеологія перекривається цитатами з публікацій М. С. Грушевського та інших українських й зарубіжних істориків; дещо розширено джерелознавчо-іс-

торіографічну базу. Натомість замість колишньої цензури прийшла некомпетентність. Пишуть, що Трипільля мало абетку, яку в 50–70-х роках минулого століття розшифрував відомий, але замовчаний за життя український історик М. Суслопаров, який “переконливо довів, що саме звідси, з Подніпров’я, бере початок буквено-звуковий алфавіт народів Європи” [23, 10–11]. Авторка наведеної цитати з вузівського посібника “Історія без міфів” (чого бути не може: прапор, герб, гімн, назва будь-якої суспільної організації — вже міфи!) несе тут студентам одне з таких “без”. Насправді ж математик М. З. Суслопаров, не будучи фахівцем з лінгвістики, спромігся лише на аматорські спроби. Таких дуже багато, і повідомляти про них у підручниках не слід. Але чому не повідомлено про дійсну, протошумерську (ще з до-трипільських часів) писемність Дніпро-Дунайського регіону, виявлену й розшифровану в 60–90-х роках фахівцями міжнародного рівня [1; 2; 5]? Може тому, що фахівці — не українці? То не біда! “Для работ такого рода единственный критерий — знание и умение, а не отбор участников по национальному признаку”, — підкреслив російський академік-мовознавець О. Трубаčov, вище вітчизняних досліджень поцінувавши “Slawisches Etymologisches Wörterbuch” німця М. Фасмера. Іноземці ж, до речі, й віднайшли факти щодо території, часу, початку української Аратті, про подальший розвиток якої відомо за індоарійським епосом, шумерськими поемами та закавказькими хроніками... В іншому, крім наявності письма, сказане й замовчане “Історією без міфів” цілком відповідає позиції провідних трипільзнавців з Інституту археології НАНУ.

Слід навести ще один негативний приклад зі згаданого посібника [23, 2, 8]. В анотації до нього заявлено: “відстоюється наукова позиція державності українського народу, починаючи із Трипільської цивілізації”, тоді як через кілька сторінок у вступі: “Історія української державності починається з Київської Русі”. Подібні коливання, що відображують малозрозумілу авторам боротьбу науки з політикою, присутні й у деяких інших підручниках [15, 301–303; 26, 251, 861–862].

Про “трипільську цивілізацію” в підручниках писати не слід. Передусім необхідно врахувати різницю між рівнями й термінологією істориків і археологів. У других *цивілізація* (від латинського *civilis* — міська громада, державність) не має певного

визначення. На думку філософа Ю. В. Павленка, чи не найавторитетнішого в академічному розумінні цивілізацій, їх передісторія тяглася “многие десятки тысячелетий от возникновения человека современного типа (*Homo sapiens*)”, тоді як “время формирования первых цивилизаций, начиная с рубежа IV–III тыс. до н. э.” починається на Близькому Сході; в європейському Середземномор’ї — також далеко за межами Трипілья і вже після його існування — формування цивілізацій розпочалося на рубежі III–II тис. до н. е. [24, 45–48, 327–328]. Така, істматівська, по-суті, позиція НАНУ приводить М. Ю. Відейка — автора книги “Трипільська цивілізація” — до дивного висновку: “Високий рівень розвитку трипільської культури по всім параметрам дозволяє однозначно стверджувати, що суспільство, яке залишило нам її, достатньо тривалий час йшло шляхом створення цивілізації, але з невідомих причин так і не завершило його створенням державності” [25, 6]. Виходить таке: і рівень розвитку, і його шлях, і час просування для створення у трипільців були, але “невідомі причини” незавершеності цього процесу фахівець-археолог розкрити не може. Бо не історик, та й залежність від ідеологів НАНУ його зупиняє — настільки, що протягом книги Відейко категорично заперечує наявність у Трипільлі письма, міст, державності та її самоназви (Аратта). Яка ж без цього ‘державність’-цивілізація? Явно спотворена, не історична. Тож не слід навчати таким дурницям школярів і студентів. Слід або дотримуватися умовних назв “трипільська археологічна культура, археологічна культура Трипілья”, запропонованих наприкінці XIX ст. її відкривачем В. В. Хвойкою, або ж переходити до викладання реалій держави Аратти — відкритої наприкінці XX ст. Ю. О. Шиловим. Другий варіант набагато кращий (бо вельми актуальний!), але вимагає від сучасних викладачів високої свідомості й мужності. На жаль, таких якостей бракує не одному лише авторові “Трипільської цивілізації”.

У підручниках академіка П. П. Кононенка, перший з яких написано у співавторстві з А. Ю. Пономаренко, зроблено спробу систематизувати позиції археологів щодо Трипілья. Здавалося б, що саме найвідомішому фахівцю-українознавцю, видатному патріоту й належить підтримати теорію Аратти. Навпаки! Почавши з того, що “деякі історики почали реанімувати стару міфологію ... про Трипільську цивілізацію та українську етнево-

люцію” імперського штибу часів сталінізму, співавтори схилиються далі до авторитету І. Т. Чернякова (колега-прибічник М. Ю. Відейка, Л. Л. Залізняка, В. В. Отроценка), який згадує Аратту серед “примітивно-фантастичних гіпотез”, що “оформились в часи колосальних геополітичних змін після розпаду Радянського Союзу та організації нових держав”. Бачимо тут відгомін розглянутих вище колізій. Побідкавши — разом із етнологом-трипільязнавцем В. Ф. Мициком — над тим, як же це “археологи-посадовці дотримуються думки, що жодних пра-міст в Україні нема, а трипільська культура є семітською за по-ходженням”, Кононенко й Пономаренко залишають вирішувати цю проблему тим же авторитетам: “тоді еволюція нашого родо-воду, що означає — й етнонаціональної ідеї, матиме або індоєв-ропейське, або семітське начало та наповнення. І ми зможемо по-справжньому пізнати себе — як колишніх, так і тепереш-ніх — лише ставши на ґрунт або однієї, або іншої домінанти” [15, 128–132].

У власному підручнику академік НАНУ Кононенко додає піс-ля наведеної цитати слова: “Або... зовсім іншої — дійсно науко-вої концепції, щоб реально дослідити і відповісти” [26, 251]. Тут, а також із наведеної бібліографії видно, що — на відміну від зазначених вище О. М. Трубачова, Б. О. Рибаківа, “Русской Правды” і всього Всеслов’янського Собору — П. П. Кононенко не зважає на вже зроблене Ю. О. Шиловим, а намагається шука-ти власне вирішення проблеми. Проте ігнорування системи фак-тів, опрацьованої автором “Джерел витоків української етно-культури” тощо [2], відкидає автора “Українознавства” [26] до недолугої “трипільської цивілізації” в археологічному розумін-ні останньої, від якої аж ніяк не “простежується цілісність про-цесу розвитку матеріальної і духовної культури (релігії, філосо-фії, мистецтва)” та “органічний зв’язок з культурами наступних епох, і не лише березинецької й черняхівської, пражко-корча-цької, а й часу Київської Русі” [26, 861, 601]. Між тим спирання на вказану систему привело вже Ю. Шилова та його прибічників до жаданої Кононенком “дійсно наукової концепції”. Так, остан-ні писемні згадки про *Арту-Арсанію* (<*Аратту*) у складі Русі залишено арабськими мандрівниками IX–XI ст. До того ж вони називали русичів *арт(с)ами*, що відповідає самоназві *оратаї* (*аротерос*, за давньогрецьким істориком Геродотом); ріка Ар-

таплот, місто *Оратів* тощо є в Україні понині [1]. Ігнорування такої фактології суттєво зменшує виховну силу патріотичних заяв П. П. Кононенка щодо витоків української державності. Тим паче, що автор продовжує стояти на офіційній позиції щодо початку тих витоків від антів і полян Русі IV–IX ст. [26, 27, 862 та ін.].

Добре, що автори обох підручників “Українознавства” визнали вже “Велесову книгу”, де трапляється відлуння реалій трипільської археологічної культури. Але чому не згадали “Веду словена” [7]? — яка знає не тільки відлуння, а й *Apimy* та описує найпершу державність з її містами, священними книгами тощо. Поза увагою авторів залишилися й найдавніша у світі термінологія слов’ян (українців, сербів, росіян) — явно “трипільсько”-араттська, іншої бути тоді не могло! — для означення цивілізації [13, 13–34, 135–150].

Слабка позиція метрів національної педагогіки України щодо витоків слов’янської цивілізації не спроможна припинити провокаційних заяв археологів ІА НАНУ й НаУКМА та їх прибічників про “ксенофобські, антисемітські писання, які широкою рікою виходять із-під пера “достойників” МАУП”, бо “як тільки арійську нитку починають вплітати у вінок національної ідеї, відразу ж вигулькує виразний антисемітський мотив...”. Провокатори нападають вже навіть на Міністерство освіти за включення в шкільні програми “Велесової книги” (Див.: Дзеркало тижня. — 2007. — № 8. — С. 21).

Проте новітні відкриття та концепції істориків поступово приживаються в підручниках. Чи не найпершою включила відомості про Аратту в навчальний посібник для студентів вузів мистецтвознавець С. О. Черепанова із Львівського науково-практичного центру Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України [27, 82–92, 112]. Більш глибоко характеризує історію й суспільний лад Аратти посібник для вчителів, виданий Заслуженим вчителем України О. А. Білоуськом [28, 99–101]. Тут підкреслено висновки Шилова про виникнення месопотамського Шумеру внаслідок міграційного руху з дунайсько-дніпровських Аратти та Аріану. Слід відзначити, що обидва посібники рекомендовані Міністерством освіти і науки України. Менш офіційний статус підручника для 6-го класу загальноосвітніх шкіл Полтавщини. Пройшовши рецензування в Інституті

археології НАНУ, книга зберегла лише згадки про Аратту і Аріан, а також карту і схеми двох найдавніших курганів [29, 76–77, 120]. Знаменна й така, поки що початкова, зміна позиції академічної установи України.

Початок змін може бути суттєво стимульовано виходом підручника для студентів, підготовленого професором Ю. О. Шиловим у видавництві МАУП [30]. Сподіватимемося, що ця праця також набуде офіційного статусу й належного громадського резонансу. Це зараз вкрай необхідно! Бо критикам існуючого ладу не вистачає пропозиції альтернативи; виступаючи проти негараздів в Українській державі, патріоти продовжують бачити ситуацію через сталі доктрини як не Біблії, так “Капіталу”. Вихід же з їх етнокультурно-політичної установки на “кінець світу” тощо видно через архів Кам’яної Могили, “Веду словена”, “Велесову книгу”, заповіти козаків-запорожців — з їх Араттою, Калицею, Голунню, “Скупою Вкраїнською, що літ тому 5190 як постала”.

Література

1. *Шилов Ю. А.* Пращуры. — К.: Аратта, 2003. — 110 с.; Пращуры. Цілитель. — Минск: Ильин, 2004. — 432 с.; Пращуры. Цілитель. — М.: Русская Правда, 2006. — 432 с.; *Шилов Ю. О.* Пращуры. — Вінниця: Континент-ПРИМ, 2006. — 168 с.
2. *Шилов Ю. А.* Прародина ариев. — К.: СИНТО, 1995. — 744 с.; Праистория Руси. — М.: РОД, 1997. — 125 с.; *Шилов Ю. О.* Праісторія Русі-України. — К.; Хмельницький.: Українське Козацтво, 1998. — 180 с.; *Шилов Ю. А.* Праистория Руси // Начала цивилизации. — Екатеринбург; М.: Деловая книга; Раритет, 1999, 2001. — С. 217–304; *Шилов Ю. О.* Джерела витоків української етнокультури. — К.: Аратта, 2002. — 272 с.; Праслов’янська Аратта. — К.: Аратта, 2003. — 94 с.; *Шилов Ю. А.* Истоки славянской цивилизации. — К.: МАУП, 2004. — 704 с.
3. *Ковганич Г. В. (Миролюбa).* Либідь — дочка Сонця. — Вінниця: “Нова Книга”, 2005. — 392 с.; *Kovhanych Halia V. (Myroliuba).* Lybid, Daughter of the Sun. — Vinnitsia: Nova Knyha, 2006. — 464 p.
4. *Рыбаков Б. А.* Язычество древних славян. — М.: Наука, 1981, 1994. — 606 с.; *Трубачев О. Н.* Этногенез и культура древнейших

- славян. — М.: Наука, 1991, 2002. — 494 с.; *Шилов Ю. А.* Мифы о “космических странниках” и календарная служба Европы V–I тысячелетий до н. э. // На рубежах познания Вселенной. Историко-астрономические исследования. — М.: Наука, 1992. — С. 272–303.
5. *Кифишин А. Г.* Геноструктура догреческого и древнегреческого мифа // Образ — смысл в античной культуре. — М.: ГМИИ, 1990. — С. 9–63; 31–34; Древнее святилище Каменная Могила. Опыт дешифровки протошумерского архива XII–III тысячелетий до н. э. — К.: Аратта, 2001. — 846 с.
 6. *Велесова книга* / Пер. і комент. Б. І. Яценка. — К.: Індоевропа, 1995. — 316 с.
 7. *Славянские Ве́ды* / Пер. и комент. А. И. Асова. — М.: ФАИР-ПРЕСС, 2003. — 704 с.
 8. *Шилов Ю. О.* Аратта і Аріан. Пракорені Русі // Тези Всеукр. наук. конф. “Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури”. — Переяслав-Хмельницький: МПП “Буклет”, 1992. — С. 46–47; *Шилов Ю. А.* Прародина ариев: История, обряды и мифы. — К.: СИНТО, 1995. — 744 с. — С. 615–622.
 9. *Матеріали до української етнології* / Відп. ред. Г. С. Скрипник. — К.: УФЕЦ ІМФЕ НАН, 1995. — Вип. 1 (4). — 344 с.
 10. *Трубачев О. Н.* К прародине ариев (По поводу выхода книги: Ю. А. Шилов. Прародина ариев: История, обряды и мифы. — К., 1995) // Вопр. языкознания. — М.: Наука, 1996. — № 3. — С. 3–12; *Indoarica в Северном Причерноморье.* — М.: Наука, 1999. — 320 с. — С. 318.
 11. *Рыбаков Б. А.* Вступление // *Кикешев Н. И.* Воззвание к славянам. — М.: Всеславянский Собор, 1998. — С. 3–4. — 222 с.
 12. *Програма Всеславянського Собора* // Альманах Міжнародного союзу громадських об'єдинень Всеславянський Собор. — М.: Всеславянский Собор, 1998. — С. 81–87. — 88 с.
 13. *Шилов Ю. О.* Чого ми варті. — К.: Аратта, 2004. — 292 с.
 14. *Толочко П. П., Отрощенко В. В. та ін.* Етнічна історія давньої України. — К.: ІА НАНУ, 2000. — 280 с.
 15. *Кононенко П. П., Пономаренко А. Ю.* Українознавство. — К.: МАУП, 2005. — 392 с.
 16. *Из документального фільму реж. Ю. О. Вересоцького* “Время собирать камни...”. — К.: ПЛАТАР, 2003.
 17. *Залізняк Л. Л.* Нариси стародавньої історії України. — К.: Абрис, 1994. — 248 с.
 18. *Даниленко В. Н.* Энеолит Украины. — К.: Наук. думка, 1974. — 176 с.

19. *Сегеда С.П.* Антропологічний склад населення трипільської культури // Енциклопедія Трипільської цивілізації / Гол. ред. М. Ю. Відейко. — К.: ТОВ “Укрполіграфмедіа”, 2004. — Т. I. — С. 474–477. — 704 с.
20. *Шилов Ю.А.* Край ушедших лет. — К.: Аратта, 2004. — 234 с.
21. *Кузьмин А.Г.* Начало Руси. — М.: Вече, 2003. — 380 с.
22. *Каныгин Ю.М.* Вехи священной истории: Русь-Украина. — К.: А.С.К., 1999, 2003. — 432 с.
23. *Иванченко Р.П.* Історія без міфів: Бесіди з історії української державності. — К.: МАУП, 2006. — 624 с.
24. *Павленко Ю.П.* История мировой цивилизации. — К.: Феникс, 2002. — 760 с.
25. *Відейко М.Ю.* Трипільська цивілізація. — К.: Академперіодика, 2003. — 184 с.
26. *Кононенко П.П.* Українознавство. — К.: Міленіум, 2006. — 870 с.
27. *Черепанова С.О.* Проблема людини в українському мистецтві. — К.: Аратта, 2001. — 296 с.
28. *Білоусько О.А.* Україна давня: Євразійський цивілізаційний контекст. — К.: Генеза, 2002. — 272 с.
29. *Білоусько О.А., Супруненко О.Б.* Давня історія Полтавщини з найдавніших часів до кінця V ст. — Полтава: Оріяна, 2004. — 168 с.
30. *Шилов Ю.О.* Давня історія Русі в контексті світової цивілізації. — К.: МАУП, 2007 (у друці).